

Notat

Dato: 26.07.2018
Arkivsak: 2018/11205-19
Saksbehandlar: oleskau

Til: Sigrid Næsheim Bjercke

Frå: Ole Vegard Skauge, David Aasen Sandved

Bybanen til Åsane - Bergen kommune - samordna melding til oppstart frå kulturminnemynde

Vår rolle

Hordaland fylkeskommune er regionalt kulturminnemynde, og har delegert forvaltingsansvar for automatisk freda kulturminne utanom den automatisk freda mellomalderbygrunnen, og ei rekke freda kulturminne. Til denne rolla høyrer eit samordningsansvar, ved å innhente fråsegn frå dei andre kulturminnemynda:

- Riksantikvaren er i denne saka mynde for automatisk freda mellomalderbygrunn og enkelte kulturminne i statleg eige, t.d. Bergenhus festning.
- Bergen Sjøfartsmuseum er mynde for kulturminne i sjø

Det samordna kulturminnemyndet vil gje samla fråsegn til oppstart og til høyring i plansaka.

Våre interesser

Verdsarvstaden Bryggen har, som det einaste av kulturminna som vert påverka av planarbeidet, internasjonal verdi. Vi legg til grunn at Bybanen til Åsane har høg samfunnsnytte, og vil utanom verdsarvstaden Bryggen peike på freda kulturminne, kulturminne av høg regional og nasjonal verdi, samt bystrøk av nasjonal interesse. Byfjellene er *kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse*, men vert ikkje påverka av planarbeidet.

Dei internasjonale, nasjonale og regionale kulturminneinteressene er lista opp for kvar delstrekning, og gjeld dei vi kan sjå vert påverka av planarbeidet.

Overordna vurdering

Tilrettelegging for Bybanen og sykkeltrasé er den mest djuptgåande endringa av ferdslemønsteret i sentrale deler av Bergen sidan bilismen fasa ut båtferdsla. Det er då særleg trong for føreseielege prosessar og oversiktlege konsekvensar. Areal som trengs til ei slik omlegging av samferdslemønsteret er enno ikkje tydelege. Vi ser i lys av dette eit press på kulturminne av nasjonal og regional verdi, særleg om byen held fram med å vekse.

Fagleg tilråing frå Riksantikvaren og Fylkeskonservatoren peika i forrige fase på tunnelalternativet, og varsla motsegn til dagbanealternativet. Det siste har vesentlege utfordringar som må løysast for at det skal

være akseptabelt for kulturminne. Vi ber Bergen kommune merkje seg Riksantikvaren si fråsegn, og vurdere om det er trong for utgreiingar ut over dei eksisterande.

Vi viser til merknadene våre til konsekvensutgreiing utført i tidligare prosjektfase, og ser at oppdatering av kunnskap vil kunne minke uvisse og utfordringar i planarbeidet. For kulturminne i delstrekning 1 og 2 kan dispensasjonsspørsmål, medrekna framdrift og kostnad, auke uvissa i prosjektet. For desse delstrekningane må vi understreke behovet for å kunne vurdere dei samla konsekvensane av Bybanen og sykkel i og ved planområdet. Vi ser også at det kan vere utfordrande å tilpasse dei samla tiltaka i ytre del av Sandviken.

Vurdering av tilleggsutgreiing Sandviken

Koblinga til Bymiljøtunnel og prismekanismar, som det ikkje ligg føre politiske vedtak om, gjev uvisse til utgreiinga. Vidare kunne kap. 6.1.2 hatt klarare skalering av kulturminneverdiar. Sjøbodmiljøet i Sandviken har internasjonale aspekt knytta til seg, men vi ser ikkje at det ligg føre vurderingar som viser internasjonal kulturminneverdi. Samla sett gjev likevel utgreiinga vurderingsgrunnlag for arbeidet med Bybanen.

Alternativ 4Bc er betre for kulturminne enn tidligare alternativ, ved vesentleg mindre konsekvens for Sandviken kirke og Måseskjæret. Vi tek likevel atterhald for konsekvensen av tunneloppgang C) ved Christinegård, jf. pågåande planarbeid for Mulebanen. Konsekvensane for Den Trondhjemske postvei og Sandviksgrenden bør også ha eit særleg fokus vidare.

Delstrekning 1

Vi ber om at løysingane og krava for sykkelframkomst vert klarlagt i planområdet, slik at dei samla konsekvensane for kulturminne kan sjåast i samanheng. Frekvens har ikkje vorte bestemt for det samla Bybanesystemet. Vi ber om at det vert framlagt plan for handtering av frekvens i verdsarvområdet. I planområdet er det potensiale for kulturminne i sjø og vatn, og undersøking vil verte påkrevd i samband med planarbeidet. Vi ber Bergen kommune merkje seg fråsegna frå Bergen Sjøfartsmuseum.

Heile delstrekning 1 ligg innafor automatisk freda mellomalderbygrunn med id.nr. 89049 i den nasjonale kulturminnedatabase Askeladden. Riksantikvaren er kulturminnemynde for mellomalderbyane i Noreg, og har gjeve fråsegn til oppstartsmeldinga. Dei sler fast at Sandbrogaten har dei viktigaste kulturlaga i Bergen sentrum, og at Bybanen kan ha konsekvensar som er uakseptable. Vidare er Riksantikvaren skeptisk til om det finst gode nok løysingar for kulturmiljøet og kulturlaga i og langs med Øvregaten.

Verdsarvstaden Bryggen har internasjonal kulturminneverdi. Formelt er Bryggen freda etter kulturminnelova. Utfordringar som må ha eit særleg fokus, ut over det som er nemnt ovafor, er korleis Bybanen med infrastruktur vil lage ein barriere mellom Bryggen og tilhøyrande verdsarvområde som Bergenhus, Vågsbunnen og Vågen, ved KL-anlegg i luft, heving av terreng og sikringstiltak. Arealbehov til sykkelframkomst kan komplisere dette ytterlegare. KL-anlegget er ein av dei vesentlege utfordringane for verknaden på verdsarvstaden Bryggen. Vi ber om at utviklinga innan alternative energibærarar vert sett nærare på.

Riksantikvaren varslar at konsekvensane for verdsarvstaden Bryggen, kulturmiljøet og kulturlaga i Øvregaten og i Sandbrogaten kan verte uakseptable i det som så langt er lagt fram. Det er varsla vurdering av motsegn dersom konsekvensane vert for store. Vi viser til oppstartmeldinga frå Riksantikvaren, som må tilleggast stor vekt i arbeidet vidare, og framset her konklusjonen:

«Bryggen er verdsarvstad. Sandbrogaten har dei eldste og viktigaste kulturlaga i Bergen og Øvregaten var i mellomalderen ferdselsåra frå Holmen til Vågsbunnen. Dette inngår også i dag i eit viktig heilskapleg kulturmiljø med Mariakyrkja. Delstrekning 1 Kaigaten – Sandbrogaten, planid. 65800000 er i alvorleg konflikt med desse kulturminna som er av nasjonal og internasjonal verdi.

Direktoratet meiner kommunen må ta eit anna trafikkalt grep for å løyse problematikken kring verdsarvstaden Bryggen. Det inneber at Øvregaten ikkje kan bli ein avlastningsveg. Det heilskaplege kulturmiljøet og Mariakyrkja vil ikkje tole ein auke i trafikken i Øvregaten, og kulturlaga vil kunne bli skada direkte eller ved setningsskadar. Riksantikvaren har vore òg er framleis usikker på om det finst gode løysingar som kan redusere inngrep i kulturlag, hindre endring i grunnvatnivået og setningsskadar i Sandbrogaten og influensområdet.

Kaianlegg på Bontelabo, rigg - og anleggsområde er ikkje konsekvensutgreia. Ein har derfor ikkje oversikt over konsekvensane dette vil kunne få for Bergenhus festning, verdsarvstaden og kulturlaga i Sandbrogaten og influensområda. Etter Riksantikvarens mening må det konsekvensutgreiast. Det er Noreg som nasjon som har teke på seg ansvaret for å ivareta verdsarvstaden Bryggen og halde seg til beste praksis. Riksantikvaren gjer merksam på at når det gjeld tiltaket sin innverknad på verdsarvstaden Bryggen, er det Klima - og miljødepartementet som er ansvarleg for å varsle UNESCO eller ICOMOS internasjonalt om ein mogleg trussel.

Riksantikvaren forstår at Bybanen er eit viktig tiltak for Bergen, men samstundes må det takast nok omsyn til dei nasjonale og internasjonale kulturminneverdiane. Direktoratet har heile tida sagt at tunnel med innslag i Christies gate eller Peter Motzfeldts gate er ei betre løysing for kulturminneverdiane, og vi understrekar at vi framleis meiner dette.

Bergen kommune må søke å finne løysingar på dei konfliktane som Riksantikvaren har peika på slik at kulturminne av nasjonal og internasjonal verdi ikkje blir truga. Viser det seg at dette ikkje er mogleg, vil direktoratet vurdere å be Hordaland fylkeskommune om å reise motsegn mot forslag til detaljregulering for delstrekning 1, Kaigaten – Sandbrogaten, planid. 65800000.»

Ei rekke kulturminne er freda etter kulturminnelova i eller inntil planområdet:

- Manufakturhuset
- Telegrafbygningen
- Hagerupgården/Stiftsgården
- Det gamle rådhus
- Bryggen
- Finnegården
- Kjøttbasaren
- Skur 11
- Lokalitet Bergenhus
- Bergenhus med hovudfestningen, Koengen og Sverresborg

Tiltak som går ut over vanleg vedlikehald for desse freda kulturminna, krev vedtak om dispensasjon etter kulturminnelova § 15a frå regionalt kulturminnemynde. Dette gjeld uavhengig av vedtak etter plan- og bygningslova, og bør sjåast i samheng med tiltaka framføring av Bybanen krev. Dersom tiltaka er for omfattande, eller er i strid med fredingsformålet, kan ikkje søknad om dispensasjon handsamast, men skal avvist. Avklaring av slike spørsmål bør koplast til framdrifta i planarbeidet. Dispensasjonsspørsmål kan i enkelte tilfelle også medføre kostnader som må takast høgde for.

Negative konsekvensar på desse kulturminna vil kunne være grunnlag for vurdering av motsegn til planarbeidet, men kulturminnelova har uansett juridiske mekanismar som kan gå på tvers av vedteken plan. Riksantikvaren er forvaltingsmynde for Sverresborg. Dei peiker på forskriftsfredinga etter kulturminnelova § 22, og varslar at tunnelinngangen vil kunne være i strid med fredingsføresegnene for festningsanlegget.

Av andre kulturminne av nasjonal og regional verdi som bør takast omsyn til peikar vi her på Murbryggen, Torgalmenningen og Smalgangen 1. Mykje tyder på at store deler av sistnemnde bygning er frå før 1650, og bygningen er i så fall automatisk freda.

Planarbeidet kan ha konsekvensar også for samanhengande kulturmiljø. På Riksantikvaren si liste over dei nasjonalt mest framstående kulturmiljø i landet, NB! - registeret, fins 3 i Bergen sentrum som kan verte påverka av planarbeidet:

- Bergen middelalderbyen
- Bergen 1916
- Byparken

Vesentlege negative konsekvensar på desse kulturmiljøa vil kunne være grunnlag for vurdering av motsegn til planarbeidet.

Delstrekning 2

Planområde gjennom Sandviken er breidt og tek høgde for mange trasealternativ. I deler av området kan det være potensial for funn av ukjende automatisk freda kulturminne og det må difor påreknast ei arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkingsplikta jf. § 9 i kulturminnelova.

Deler av traseen ligg innafor automatisk freda mellomalderbygrunn. Riksantikvaren vurderer den som ikkje i stor konflikt med kulturminne. For områda nord for mellomalderbygrunn kan det verte naudsynt med ei arkeologisk registrering, jf. kulturminnelova § 9, for å oppfylle undersøkingsplikta.

I planområdet er det potensiale for kulturminne i sjø og vatn, og undersøking vil verte påkrevd i samband med planarbeidet. Vi ber Bergen kommune merkje seg fråsegna frå Bergen Sjøfartsmuseum.

Det er ei rekke kulturminne som er freda etter kulturminnelova i eller inntil planområdet:

- Skuteviksboder 7, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19
- Sandviksboder 3A
- Sandviken kirke
- Christinegård
- Sandviksboder 12-24
- Møllersalen
- Sandviksveien 60-62
- Sandviksboder 69-72
- Måseskjæret
- Brødretomten
- Krohnstedet, Gamle Bergen museum
- Allersgården, Gamle Bergen museum
- Kong Oscars gate 48, Gamle Bergen museum

Tiltak som går ut over vanleg vedlikehald for desse freda kulturminna, krev vedtak om dispensasjon frå regionalt kulturminnemynde. Dette gjeld uavhengig av vedtak etter plan- og bygningslova, og bør sjåast i samanheng med tiltaka framføring av Bybanen krev. Dersom tiltaka er for omfattande, eller er i strid med fredingsformålet, kan ikkje søknad om dispensasjon handsamast, men skal avvist. Avklaring av slike spørsmål bør henge saman med framdrifta i planarbeidet.

Negative konsekvensar på desse kulturminna vil kunne være grunnlag for vurdering av motsegn til planarbeidet, men kulturminnelova har uansett juridiske mekanismar som kan gå på tvers av vedteken plan.

Planarbeidet kan ha konsekvensar også for samanhengande kulturmiljø. På Riksantikvaren si liste over dei nasjonalt mest framstående kulturmiljø i landet, NB! - registreret, fins 2 i Sandviken som kan verte påverka av planarbeidet:

- Bergen Skuteviken
- Bergen Sandviken

Frå tidligare utgreiingsfasar er vi kjent med uvisse til fundamentering og risiko for endring av grunnvatnivå i Skuteviken. Dette tilhøvet må utgreiast.

Vesentlege negative konsekvensar på desse kulturmiljøa vil kunne være grunnlag for vurdering av motsegn til planarbeidet.

Delstrekning 3

I Ervik er det kjent ei rekke automatisk freda kulturminne frå store deler av forhistorisk tid. Deler av planområdet har stort potensial for funn av ukjende automatisk freda kulturminne og det må difor påreknast ei arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkingsplikta jf. § 9 i kulturminnelova.

Det er ikkje kjent automatisk freda kulturminne i sjølve planområdet ved Eidsvåg, men området er rikt på kulturminne med stor tidsdjupne frå eldre steinalder til mellomalder. Potensialet for funn av ukjende automatisk freda kulturminne langs Jordalsvatnet er stort og det må påreknast ei arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkingsplikta jf. § 9 i kulturminnelova.

I planområdet er det potensiale for kulturminne i sjø og vatn, og undersøking vil verte påkrevd i samband med planarbeidet. Vi ber Bergen kommune merkje seg fråsegna frå Bergen Sjøfartsmuseum.

Til det freda kulturminnet Erviken høyrer eigedomen med hage og andre bygningar. Konsekvensane for heilskapen bør minimerast.

Delstrekning 4

Det er ikkje kjent mange kulturminne langs dette strekket, men nokre områder kan likevel ha potensial for funn av ukjende automatisk freda kulturminne, mellom anna på vestsida av Åsligrenda og i Vågsbotn. Det må påreknast ei arkeologisk registrering for å oppfylle undersøkingsplikta jf. § 9 i kulturminnelova.

I planområdet er det potensiale for kulturminne i sjø og vatn, og undersøking vil verte påkrevd i samband med planarbeidet. Vi ber Bergen kommune merkje seg fråsegna frå Bergen Sjøfartsmuseum.

Fløyfjellstunnelen, forlenging til Eidsvåg

Vi ser arealknappheita i ytre Sandviken, der det og tett med freda kulturminne og der fleire samferdsletiltaka kan kome saman. Konsekvensane for kulturminne av nasjonal og regional verdi bør kome fram av planforslaget, og må minimerast.

Vedlegg

- 1 Varsel om oppstart av reguleringsplanarbeid for Bybanen fra Sentrum til Åsane, Bergen kommune - Riksantikvarens innspill

- 2 Vedr. Bybane til Åsane. Varsel om oppstart av områdereguleringsplan for Bybanen og detaljreguleringsplan for sykkel. Varsel om krav om marinarkeologiske registreringar